

تأثیر تلفن همراه بر روابط و مناسبات اجتماعی

شبکه‌های همراه

مجتبی مقصودی

مقدمه

جامعه مجازی، اجتماع مجازی، شبکه اجتماعی^۱ و گروه‌های مجازی، اصطلاحاتی هستند که با توسعه فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی ربط وثیق دارند. اگرچه شبکه‌های اجتماعی از زمان وجود اجتماعات انسانی و ارتباطات افراد و گروه‌های اجتماعی وجود داشته‌اند، اما با ایجاد و توسعه فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی این شبکه‌ها نیز از نظر تعداد و نوع گروه‌ها و اعضا، شیوه‌های ارتباطی و فاصله مکانی بین اعضا گسترش یافته‌اند. سهولت ارتباطات برخط (آنلاین) از طریق رایانه‌ها و تبلت‌ها، و در چند سال گذشته از طریق تلفن همراه، به ایجاد شبکه‌های اجتماعی مجازی فراوانی در سرتاسر جهان منجر شده است. دارندگان یک دستگاه تلفن همراه می‌توانند با استفاده از یک نرم‌افزار کاربردی (اپلیکیشن) و اتصال به اینترنت، در گروه‌های گوناگون عضو شده و اطلاعاتی مانند متن، صوت، عکس و فیلم را دریافت یا ارسال کنند. به این ترتیب آن‌ها قادر خواهند بود برخی فعالیت‌های فضای واقعی را شبیه‌سازی و این شبیه‌سازی را در فضای واقعی تأثیرگذار کنند. توسعه روزافزون توانایی‌های نرم‌افزارهای کاربردی، علاوه بر اینکه می‌تواند امتیازات و مواهبی را به همراه داشته باشد، ممکن است به برخی ناهنجاری‌های اجتماعی منجر شود. در این مقاله ضمن بحثی مختصر درباره شبکه‌های اجتماعی تلفن همراه، برخی از توانایی‌های نرم‌افزار کاربردی «تلگرام» بیان می‌شود. در پایان به بعضی از دیدگاه‌های مثبت و منفی نسبت به این نرم‌افزار اشاره می‌شود.

کلیدواژه‌ها: شبکه‌های مجازی، نرم‌افزار کاربردی تلگرام، کانال‌های تلگرام

دلیل قدرت اجتماعی گسترده‌ای که دارند رسانه‌های بزرگ‌تری همچون روزنامه‌ها و شبکه‌های تلویزیونی را نیز تحت تأثیر خود قرار می‌دهند.^۲

دکتر فاضلی با توجه به قدرت این پدیده در نقد رفتارهای اجتماعی و سیاسی آن را به عنوان ابزاری قدرتمند در «نقد اخلاقی جامعه» قلمداد می‌کند. از طرف دیگر، وی برای این پدیده کارکرد اجتماعی دیگری نیز قائل است: حضور و مشارکت قشر وسیعی از مردمی که تاکنون رسانه‌ای در اختیار نداشتند و اکنون می‌توانند در غیاب سلطه‌گران قلم و رسانه به عرض اندام بپردازند. او می‌نویسد: «ما در آستانه ورود به شکل تازه‌ای از فرهنگ قرار گرفته‌ایم که در آن گفت‌وگوی اجتماعی و صحبت کردن درباره مسائل جمعی مشترک توسط همگان بدون حضور مراجع قدرت یا مراجع ذی‌صلاح صورت می‌گیرد. در این شکل در حال ظهور فرهنگ، جامعه ما در نتیجه برخورداری از فناوری‌های ارتباطی همگانی برای نخستین بار در تاریخ فرصتی پیدا کرده است تا مسائل یا موضوعات یا به معنای عام‌تر توصیف جهان و آگاهی از وجود خود در جهان را، نه از دیدگاه روشن‌فکران یا صاحبان قدرت، بلکه از زبان مردم در تمام گروه‌ها و سنین اعم از مرد و زن، شهری و روستایی، از هر طبقه اجتماعی با ویژگی‌های خاص خودش بیان کند و به ارائه فهم خود از جهان یا بیان وضعیت خود در جهان بپردازد.»

هنوز چند روز از نشر این مقاله درباره شبکه‌های اجتماعی مجازی و اپلیکیشن‌های تلغن همراه نگذشته بود که اپلیکیشن پر قدرت تلگرام شروع به نضج کرد و به یکباره همه افراد و گروه‌های خانوادگی، دوستی، فرهنگی و مذهبی این نرم‌افزار را به عنوان ابزاری برای ایجاد گروه‌های مجازی انتخاب کردند و به قول خودشان از وایبر، واتس‌آپ، لاین و غیره که دچار مشکلاتی هم شده بودند، به نرم‌افزار کاربردی تلگرام اثاث‌کشی یا کوچ کردند. این اپلیکیشن برخلاف اسلاف خود از سرعت بالاتری برخوردار بود و امکان ایجاد گروه‌های ۲۰۰ نفری را فراهم می‌کرد. سپس امکان جست‌وجو در فایل‌های گذشته را نیز اضافه کرد. حتی این امکان را به وجود آورد که اگر کاربری احساس کند پیامش تکراری است، با کپی آن در بالای صفحه و جست‌وجویی که به صورت خودکار انجام می‌شود، از تکراری بودن یا نبودن آن آگاه شود. این توانایی‌ها روز به روز موجب گسترش استفاده از این نرم‌افزار کاربردی شد و گروه‌های مختلف از آن سر برآوردند.

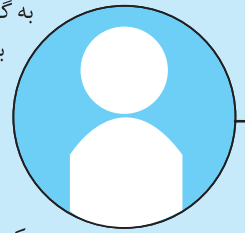
روشن است که این شبکه‌های گسترده و متصل به هم تا چه حد می‌توانند به افزایش دانش، توانش، اصلاح رفتار و ترغیب به انجام یک رفتار اجتماعی خاص نقش داشته باشند. گفت‌وگوهای سیاسی و قدرت اعمال نفوذ این شبکه‌ها و بحث‌های بدون سانسوری که در زمینه‌های گوناگون در شبکه‌ها صورت می‌گیرند توان آن‌ها را در ایجاد تغییرات اجتماعی روز به روز افزایش خواهد داد. چنانچه در ماجرای خرید خودروی صفر مشاهده شد که این قدرت پنهان

توسعه شبکه‌های مجازی با گسترش نرم‌افزارها و فناوری‌های نوین روز به روز بر افراد و کلیت جامعه بیشتر تأثیر می‌گذارد. شرایط به گونه‌ای شده است که تحلیل‌گران اجتماعی تا بخواهند برداشت و تحلیلی از تأثیر یک شبکه و یک نرم‌افزار بر جامعه، فرهنگ و باورها به دست دهند، نرم‌افزار و شبکه‌های جدید با امکانات تازه‌تری پا به میدان می‌گذارد و آنچه را که به زعم پژوهشگر اجتماعی آخرین تحلیل بر تأثیر یک شبکه بر اجتماع است، به کهنگی و فراموشی دچار می‌کند.

شبکه «فیس‌بوک» که چندسالی است مهمان جامعه جهانی و از جمله ایران و خانه‌های بسیاری از ما شده است، تا قبل از گسترش شبکه‌های اجتماعی تلفن همراه، امکانات فوق‌العاده‌ای را به صورت رایگان برای همه کسانی که اطلاعات اندکی از رایانه داشتند، فراهم کرد. افراد در فیس‌بوک می‌توانستند خود را مطرح کنند و یا با دوستان و هم‌اندیشان خود ارتباط بگیرند. به مرور استفاده‌های صنفی، علمی، تجاری، کاریابی و هر آنچه که بتوان تصورش را کرد، در شبکه فیس‌بوک نضج گرفت و همگانی شد. تا جایی که سیاستمداران هم برای ارتباط با مردم یا هوادارانشان به این شبکه روی آوردند و از رؤسای جمهور تا وزرا و وکلای هر یک برای خود صفحاتی در فیس‌بوک ایجاد کردند. رسانه‌های سنتی‌تر مثل رادیو، تلویزیون و روزنامه‌ها نیز صفحات فیس‌بوک خود را ایجاد کردند تا از این طریق مخاطبان خود را تحت تأثیر قرار دهند. هنوز جامعه‌شناسان، فرهنگ‌شناسان، مردم‌شناسان و تحلیل‌گران اجتماعی و سیاسی بررسی‌های خود را روی تأثیرات شبکه فیس‌بوک تمام نکرده و حتی آغاز نکرده‌اند، که شبکه‌های مشابه دیگری سر برکشیدند و مخاطبان را به خود فرا خواندند.

با ورود فناوری‌های و نسل‌های جدیدتر گوشی همراه، این ابزار نیز به عنوان محملی برای ایجاد جامعه مجازی مورد توجه قرار گرفت. از یک سو «اپلیکیشن‌ها» یا برنامه‌های کاربردی مختلف طراحی شدند و از سوی دیگر قدرت‌های نرم‌افزاری و توانایی‌های گوشی‌های همراه روز به روز افزایش یافتند. گوشی همراه به لحاظ در دسترس بودن همیشگی، بی‌نیازی به ارتباط اینترنتی با واسطه‌ای دیگر، خصوصی‌تر بودن و دیگر مزایای خود، به شدت مورد استقبال کاربران قرار گرفت. نرم‌افزارها و اپلیکیشن‌های گوشی همراه نیز، هر یک با افزودن توانایی‌ها و افزونه‌های بیشتر، سعی در جذب مخاطب فراوان‌تر دارند. همان‌گونه که احتمال داده می‌شد، شبکه‌ها و جوامع مجازی گوشی‌های همراه در همه جهان و به خصوص در ایران با استقبال فوق‌العاده‌ای روبه‌رو شدند.

دکتر نعمت‌الله فاضلی در مقاله‌ای که در نیمه اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۴ با عنوان «ایران در آستانه گسست از تاریخ سکوت» منتشر کرد، نوشت: «(مروزه) با آخرین شکل این ابزارها روبه‌رو هستیم؛ مثل وایبر، لاین، واتس‌آپ و سایر اپلیکیشن‌های موبایلی که ... زنجیره‌ای از رسانه‌های خرد فرضی (مجازی) را ایجاد کرده‌اند... که به

چگونه توانست یکی از صنایع بزرگ و قدیمی کشور را دچار چالش کند و مسئولان صنایع را به پاسخ‌گویی و یافتن راه‌حل برای برون‌رفت از این معضل وادار سازد.

در آخرین خدماتی که نرم‌افزار تلگرام در اختیار گذاشته و به شدت مورد استقبال واقع شده، امکان ایجاد کانال توسط یک یا چند نفر است که در این کانال‌ها تنها مدیر یا مدیران می‌توانند مطلب بگذارند و بقیه اعضا فقط خواننده خواهند بود. در کانال، امکان حضور هزاران یا صدها هزار نفر که به موضوع خاصی علاقه‌مندند وجود دارد. با وجود اینکه از عمر این افزونه چندان نمی‌گذرد، شاهد رشد بسیار سریع کانال‌های تلگرام هستیم. براساس بررسی‌های نگارنده، اعضای برخی از این کانال‌ها در عرض چند روز پس از تأسیس، از مرز شصت هزار نفر هم گذشته است. امکان دارد تا زمانی که این مقاله در مجله علوم اجتماعی به چاپ برسد عدد شصت هزار عضو، یک عدد قدیمی باشد و این کانال مرز صدها هزار نفری را هم پشت سر گذاشته باشد.

در این حیطه، یعنی حوزه کانال‌ها، شما می‌توانید با طیف گسترده‌ای از موضوعات گوناگون روبه‌رو شوید؛ مانند کتاب‌های صوتی، معرفی کتاب، معرفی فیلم و حتی دانلود فیلم، طنز، مدیریت، مد، دندان‌پزشکی، پزشکی، حقوق، پروژه دانشجویی، خودرو، موسیقی، اخبار سیاسی و اجتماعی روز، عرفان، اخبار مربوط به نرم‌افزارها و بازی‌های رایانه‌ای، ایران‌گردی، شعر و ادب، انرژی مثبت، آموزش بافتنی و آشپزی، کارآفرینی، مشاوره، طراحی، مهندسی، دکوراسیون، متافیزیک، خرید و فروش سهام، کاریکاتور و کاریکلماتور، سخنان بزرگان، یادگیری زبان انگلیسی و آمادگی برای نافل، کانال مداحی، را می‌توان در مجموعه کانال‌ها یافت.

رشد روزافزون کانال‌ها چنان گیج‌کننده و تحیرآور است که باور آن بسیار دشوار می‌نماید. اینکه چگونه یک نرم‌افزار کاربردی توانسته است چنین فضایی را برای تک‌تک اعضای جامعه فراهم کند تا هر یک به تنهایی بتواند یک رسانه اختصاصی درست کند و حرف‌ها و نظراتش را بیان کند شگفتی‌آور است. مسلماً اگر مطالبی که هر یک از افراد جامعه در کانال خود می‌گذارد، مقبولیت پیدا کند، به یکباره خواهد توانست ده‌ها، صدها و یا هزاران نفر را به‌عنوان مخاطب به خود جذب کند. در این میان کار به جایی رسیده است که حتی رسانه‌های سنتی وادار شده‌اند برای خود کانال ایجاد کنند؛ مانند کانال‌های روزنامه‌های کثیرالانتشار! که برای حفظ مخاطب، علاوه بر نشر کاغذی و اینترنتی روزنامه، از امکانات کانال هم استفاده می‌کنند و روزنامه خود را از طریق کانال هم نشر می‌دهند.

جالب است که در این بین، برخی نیز به فکر معرفی کانال‌های مناسب و پرطرفدار افتاده‌اند و از این طریق افراد بسیاری را به کانال خود جذب کرده‌اند. مثلاً یکی از این کانال‌هایی که به معرفی کانال‌های مناسب و پرمخاطب می‌پردازد در مدت حدود یکی دو ماه توانسته است حدود ۳۰ هزار نفر را به عضویت کانال خود

علاقه‌مند کند. در کانال‌های معرفی کانال، شما می‌توانید با لمس نشانی کانالی که معرفی شده است، به صفحه آن وارد شوید و اگر به محتویات آن علاقه‌مند شدید، به آن کانال بپیوندید و از مطالب قدیم و جدید آن بهره ببرید.

جنبه‌های منفی کانال‌های تلگرام را نیز می‌توان از چند وجه مورد توجه قرار داد. اولین وجه آن مانند دیگر شبکه‌های اجتماعی، عبور از خطوط قرمز اخلاقی است. از این‌رو برخی معتقدند، به‌دلیل همین موضوع باید عطای آن را به لقایش بخشید و تلگرام و کانال‌هایش باید به طور کامل فیلتر شوند. آن‌ها بیان می‌کنند: همان‌گونه که یک آلودگی کوچک در دیگی از غذا می‌تواند آن را نجس و غیرقابل خوردن کند، تلگرام هم به دلیل داشتن همین آلودگی کوچک باید کنار گذاشته شود.

دومین وجه انتقاد به کانال تلگرام از جانب کارشناسان ارتباطات مطرح می‌شود. آن‌ها بیان می‌دارند که ایجاد کانال به نوعی بازگشت به عقب است و معتقدند کانال تلگرام، آن را به یک رسانه یک‌سویه تبدیل می‌کند. به‌عبارت دیگر، مخاطبان کانال‌های تلگرام دیگر نخواهند توانست روی مطالب نوشته شده نقدها و نظرات خود را ارائه دهند تا از این طریق از کانالیزه شدن مطلب جلوگیری کنند. پیامد چنین وضعیتی، ایجاد گروه‌های اجتماعی منزوی خواهد بود که کوچک‌ترین پنجره و روزنه‌ای به گروه‌ها و افکار و عقاید دیگر ندارند و افرادی متصلب و نامتعطف در آن تولید خواهند شد.

سومین وجه منفی آن که شامل همه شبکه‌های مجازی می‌شود، تعدد این شبکه‌ها و کانال‌هاست که عضویت در همه آن‌ها می‌تواند وقت بسیاری از کاربران را بگیرد و به علاوه به انزوای اجتماعی آنان منجر شود.

اما موافقان گسترش فضاها و شبکه‌های مجازی تلفن همراه، پاسخ‌ها و استدلال‌هایی دارند که ذکر همه آن‌ها در این مقال نمی‌گنجد. مثلاً آن‌ها تشبیه غذا و نجاست را در مورد کانال تلگرام نمی‌پذیرند یا در مورد یک‌سویه شدن کانال‌های تلگرام بیان می‌کنند که گرداننده یا گردانندگان کانال امکان دریافت نظرات اعضا را برای خود به وجود می‌آورند و اعضا نیز آزادی آن را دارند که در یک کانال عضو شوند یا از آن انصراف دهند. تعدد شبکه‌ها و انزوای اجتماعی نیز مسئله همه شبکه‌های اجتماعی و حتی بازی‌های رایانه‌ای است که باید برای آن تدابیر دیگری اندیشید و به صرف فیلتر کردن تلگرام این مشکل حل نخواهد شد.

امید است برای هر سه وجه منفی ذکرشده در مورد کانال‌های تلگرام، هم از جانب کاربران و هم از جانب مسئولان راهکارهایی در نظر گرفته شود که علاوه بر امکان استفاده از جنبه‌های مثبت تلگرام و کانال‌های آن، جنبه‌های منفی آن کاهش یابند.

پی‌نوشت‌ها

1. social network

۲. فاضلی نعمت‌الله، ۱۳۹۴/۰۲/۱۴، ایران در آستانه گسست از تاریخ سکوت، روزنامه اعتماد، شماره ۳۳۳۰، ص ۱.